

System péče a podpory od narození po stáří

System tří rezortů

Rezort ministerstva zdravotnictví

Rezort ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Rezort ministerstva práce a sociálních věcí

Rodina s postiženým dítěte

Základní charakteristika rodiny a její funkce

Nejdůležitější roli ve **výchově a socializaci** dítěte by měla hrát jeho rodina. Rodina je totiž prvním **nejpřirozenějším** prostředím, s nímž dítě přichází do styku - toto prostředí má navíc předpoklady ovlivnit některé **limitující faktory** vyplývající z jeho postižení (Valenta, Müller, 2003, s. 236).

Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě, ale také vůči společnosti. Ve většině případů se autoři shodují na následujících základních funkcích rodiny:

- ▶ 1. biologicko - reprodukční (sexuální) funkce
- ▶ 2. socializačně - výchovná funkce
- ▶ 3. ekonomicko - zabezpečovací funkce
- ▶ 4. emocionální funkce

Adaptace rodičů na postižení dítěte

Přijmout skutečnost, že je dítě postižené, je pro rodiče velmi těžké.

Hledají pomoc a podporu u příbuzných, nejlepších přátel a samozřejmě u **odborníků**.

Zpravidla se jim dostatečné podpory a povzbuzení nedostává.

Pokud navíc působí dojmem, že svou situaci zvládají, ostatní předpokládají, že je všechno v pořádku a že pomoc nepotřebují.

Krize rodičovské identity

Představy o očekávaném dítěti **byly pozitivní** a na novou, nečekanou situaci **nejsou** připraveni.

Postižené dítě bude těžko rozvíjet **rodičovské ambice**, obtížně si bude vybudovávat vztahy k členům rodiny, jeho osobní vývoj bude pomalý, srovnání s nepostiženými sourozenci či vrstevníky bude pro dítě s postižením vždy nepříznivé (Matoušek 2003).

„O adekvátních rodičovských přístupech se dá hovořit až po zvládnutí tíživé situace, která vznikem postižení nastává“ (Valenta, Müller, 2003 s. 237).

Při zvládání této situace procházejí rodiče tzv. **krizí rodičovské identity**.

Fáze vyrovnání se rodičů s postižením dítěte

Vágnerová (2004) dělí fáze vyrovnávání se rodičů s postižením dítěte následovně:

- ▶ **1.Fáze šoku a popření** - představuje první reakci na vzniklou skutečnost, že je dítě postižené. Popření toho, že je dítě postižené, je projevem obrany vlastní psychické rovnováhy a znamená jakýsi předstupeň „boje“ za normální život dítěte. V této době se musí rodiče s danou informací nejprve vyrovnat (což může trvat různě dlouho, přičemž důležitou primární roli zde hraje zdravotnický personál) a teprve potom přemýšlí o budoucích krocích.

Fáze vyrovnání se rodičů s postižením dítěte

2. Fáze postupné akceptace a vyrovnání se s problémem - představuje vznik a nárůst rodičovského zájmu o potřebné informace. Rodiče v této fázi „balancují“ mezi emočním a racionálním zpracováním problému, což je do jisté míry závislé na jejich vlastních zkušenostech, osobnostní výbavě, zdravotním stavu, věku, kvalitě partnerského vztahu, počtu společných dětí, druhu a příčině postižení, ale i na vnější informovanosti o postižení jejich dítěte a o možnostech jeho rozvoje. Subjektivní zvládnutí onoho zpracování má nezastupitelný význam pro další postoje a přístupy k dítěti.

Fáze vyrovnání se rodičů s postižením dítěte

3. Fáze realismu - představuje skutečnost postupného rodičovského smíření se s problémem a vznik chování přiměřenějšího situaci. Teprve s fází realismu by měla být plně připravena „půda“ nejen pro adekvátní výchovné přístupy k dítěti, ale i pro budování žádoucího rodinného klimatu.

Výchovné přístupy rodičů k dítěti s postižením

To, jak se rodiče vyrovnají s postižením svého dítěte, jaké jsou reakce a chování okolí se odráží na výchovných přístupech k dítěti.

Přinosilová (2006) uvádí následující nevhodné přístupy:

1. Zavrhujeví výchova - nejčastěji se vyskytuje skrytě. Projevem je nadměrné trestání, omezování nebo útlak, na což dítě reaguje buďto vzdorem, protestem nebo rezignací a projevy pasivity. Objevuje se v případě, kdy dítě není schopné splnit jejich očekávání.

Výchovné přístupy rodičů k dítěti s postižením

2. Zanedbávající výchova - projeví se většinou neuspokojováním potřeb dítěte - buď jen některé nebo celkovým zanedbáváním. Tento postoj obvykle vyplývá z rezignace rodičů na možnosti budoucího uplatnění dítěte.

3. Rozmazlující výchova - taková výchova, při které rodiče na dítěti až nezdravě citově lpí, hodnotí jej nekriticky a oceňují každý jeho běžný projev a nepatrný vývojový pokrok. Snaží se přemírou lásky nahradit dítěti to, o co bylo podle jejich představ v životě ochuzeno. Snaží se udržet jej v citové závislosti na sobě, brání mu ve společenském osamostatnění, zcela se mu podřizují a posluhují mu. Děti tak mají uměle prodloužené dětství, v dospělosti se pak obtížně samostatně orientují a prosazují v pracovních, partnerských a společenských vztazích. Rozmazlování se projevuje egoismem a panovačností dítěte.

Výchovné přístupy rodičů k dítěti s postižením

3. Úzkostná výchova - je nadměrně ochraňující. Rodiče brání dítěti v činnostech, které by podle nich mohly dítěti ublížit. Základem je také nezdravé lpění na dítěti. Projeví se zbavením dítěte jeho vlastní přirozené iniciativy a neustálým omezováním jeho snahy po ní. Dítě je tak frustrováno v neuspokojení potřeby stimulace, aktivity a poznávání prostřednictvím své iniciativy a brání se této situaci nebo naopak rezignují a přijímají plně jejich péči.

Rodiče se takto mohou snažit kompenzovat své vnitřní nepřijetí dítěte, nesmíření se s jeho postižením, které navenek demonstrují jako obětování se dítěti.

Výchovné přístupy rodičů k dítěti s postižením

4. Perfekcionistická výchova - rodiče se příliš snaží o dokonalost dítěte. Jde jim o to, aby postižené dítě bylo co nejdokonalejší ve všem, v čem to lze vzhledem k jeho postižení očekávat.

Rodiče bývají nejvíce zaměřeni na úspěch ve škole, což je projev snahy kompenzovat před společností narušení vlastní identity jako rodičů postiženého dítěte. Často přitom nedokáží realisticky zhodnotit možnosti dítěte a nedoceňují jiné, stejně důležité oblasti, jako je samostatnost dítěte, schopnost adaptace na kolektiv, přijetí autority učitele a jiné.

Pro rodiče je nesmírně důležité dosažení kompenzace a ocenění v očích společnosti tím, že se jejich dítě vyrovná a případně ještě i předčí své vrstevníky, čímž je z pohledu rodiny zachován **sociální status**.

Výchovné přístupy rodičů k dítěti s postižením

5. Protekční výchova - se nesnaží o dokonalost dítěte, ale aby dosáhlo těch hodnot a postavení, které rodiče považují za výhodné a významné. Způsob dosažení těchto met není pro ně důležitý, proto se rodiče snaží odstranit dítěti překážky a vyžadují takové chování i od všech, kteří jsou s dítětem v kontaktu.

Takové chování vede u dítěte k **nezdravému očekávání**, že všechno bude zajištěno v jeho prospěch, že na to má nárok. Dítě je pak nesamostatné a domnívá se, že má právo na různá privilegia.

Rodinné klima

Podmínky usnadňující život rodinám s postiženým dítětem:

1. Rodiče mají o svém dítěti vědět co nejvíce - nejlépe z odborných zdrojů.
2. Dítě s postižením potřebuje značnou dávku obětavosti (porozumění, výchovného vedení), ale ne „obětování se“ - péči o dítě je třeba rozdělit mezi členy rodiny.
3. Vztah k postiženému dítěti nemá mít charakter pasivního prožívání neštěstí - spíše aktivního řešení úkolů, který je třeba zorganizovat, rozpracovat do dílčích činností, získat pro něho odborné i laické spolupracovníky.

Rodinné klima

4. Rodiče musí znát a přijmout pravdu o budoucnosti vývoje svého dítěte.
5. Pro zdárný vývoj dítěte je důležitější mu pomáhat k radostnému životu (včetně vedení k samostatnosti, překonávání překážek, řešení úkolů), než je litovat.
6. Každý cílevědomý krok ve výchově, v učení, rehabilitaci chce svůj čas a náležitou míru.
7. Rodiče dítěte s postižením by se neměli izolovat od okolního světa ani od rodin s podobným osudem.

Rodinné klima

8. Rodiče dítěte s postižením by se měli zbavit přecitlivělosti na reakce okolí.
9. Je nutné si do maximální míry chránit manželství a rodinu.
10. Je třeba realisticky vyhlížet do budoucnosti (stran vlastní schopnosti zajistit potřeby dítěte i reálné pomoci okolí, stran institucionálního zajištění výchovy apod.).